

HADITH

Uluslararası Hadis Araştırmaları Dergisi
International Journal of Hadith Researches
المجلة الدولية لأبحاث الحديث

Temmuz | July | يوليو | 2025, 14: 380-403

Boynun Meshine Dair Rivayetlerin İncelenmesi

An Analysis of the Narrations on Wiping the Neck

تحليل الروايات في مسح الرقبة

Hamdi Türkoğlu

Dr. Öğr. Üyesi | Assistant Professor Dr.
Bayburt University | Faculty of Theology
Bayburt | Türkiye

E-mail: hturkoglu@bayburt.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-5740-2401

RORID: <https://ror.org/050ed7z50>

Makale Bilgisi | Article Information

Makalenin Türü | Article Type: Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş Tarihi | Received Date: 19.03.2025

Kabul Tarihi | Accepted Date: 29.07.2025

Yayın Tarihi | Published Date: 31.07.2025

Yayın Sezonu | Pub. Date Season: Temmuz | July

DOI: 10.61218/hadith.1661162

Atıf | Citation: Türkoğlu, Hamdi. "Boynun Meshine Dair Rivayetlerin İncelenmesi". *HADITH* 14 (Temmuz 2025), 380-403.

Etik Beyan | Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. | It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. (Hamdi Türkoğlu)

Çıkar Çatışması | Competing Interests: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. | No conflict of interest declared.

Finansman | Grant Support: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır. | No external funding was used to support this research.

Yayıncı | Published by: Veysel Özdemir.

İntihal | Plagiarism: Bu makale, Turnitin yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir. | This article has been scanned by Turnitin. No plagiarism detected.

Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisans (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır. | This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC).

web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/hadith> | mail: index.hadith@samsun.edu.tr

Boynun Meshine Dair Rivayetlerin İncelenmesi

Dr. Hamdi Türkoğlu

Anahtar Kelimeler:	Öz
Hadis	Bu çalışma, rivayetlerde boynu meshetme meselesini ele alarak konunun hadislerdeki dayanaklarını tespit etmeyi amaçlamaktadır. Abdestin tarifini detaylı şekilde ortaya koyan çok sayıda sahih rivayet bulunmakla birlikte boynu meshetmeye dair bir bilgi yer almamaktadır.
Abdest	Aynı şekilde konu esaslı tasnif edilmiş hadis kaynaklarında başın, kulakların veya ayakların meshedilmesine dair bâb başlıkları konulmuşken boynun meshedilmesiyle ilgili bir başlığın olmaması dikkat çekicidir. Öte yandan zayıf veya uydurma olduğu tespit edilen bazı rivayetlerde boynun meshedilmesinden bahsedildiği görülmektedir. Boynu meshetmeye dair rivayetler, Vâil b. Hucr ve Abdullah b. Ömer vasıtasıyla nakledilmiştir. Vâil b. Hucr'dan gelen rivayetlerin zayıf olduğu, Abdullah b. Ömer'den nakledilen rivayetin ise temel hadis kaynaklarında yer almadığı ve uydurma olduğu tespit edilmiştir. Bu rivayetler karşısında muhaddisler ve fakihler farklı yaklaşımlar benimsemiştir. Gazzâlî gibi bazı âlimler, zayıf veya uydurma olduğu anlaşılan bu rivayetleri delil kabul ederek boynu meshetmeyi sünnet olarak değerlendirmiştir. Buna karşın, Nevevî'nin de aralarında bulunduğu bazı âlimler, Hz. Peygamber'den sahih bir rivayetin bulunmadığını ifade ederek boynu meshetmeyi bid'at saymıştır. Bir diğer görüşe göre ise rivayetlerin zayıf olduğu kabul edilmekle birlikte, boynu meshetmek müstehap olarak görülmüştür. Öte yandan, Hz. Peygamber'in başını meshederken ellerini ensesine kadar götürdüğüne dair bazı sahih rivayetler bulunmaktadır. Ancak, bu durum ulema tarafından boynu meshetmenin bir delili olarak görülmemiş, başı meshetmenin bir parçası olarak anlaşılmıştır.

An Analysis of the Narrations on Wiping the Neck

Keywords:	Abstract
Hadith Wuḍū' Wiping the Head Wiping the Ears Wiping the Neck	This study addresses the matter of wiping the neck in the narrations, aiming to identify the foundations of this practice within the ḥadīth literature. While numerous ṣaḥīḥ (sound) narrations provide a detailed description of ablution (wuḍū'), they do not include any information regarding the wiping of the neck. Likewise, it is noteworthy that in thematically classified ḥadīth sources, while chapter headings (bâb) have been established for the wiping of the head, ears, or feet, there is a conspicuous absence of any such heading for the wiping of the neck. Conversely, some narrations, which have been identified as weak (ḍa'if) or fabricated (mawḍū'), do mention the wiping of the neck. The narrations concerning this practice have been transmitted through Wā'il b. Ḥujr and 'Abdallāh b. 'Umar. It has been established that the narrations originating from Wā'il b. Ḥujr are weak, while the report transmitted from 'Abdallāh b. 'Umar is not found in the foundational ḥadīth collections and has been deemed fabricated. In response to these narrations, ḥadīth scholars (muḥaddithūn) and jurists (fuqahā') have adopted varying approaches. Some scholars, such as al-Ghazālī, accepted these narrations—despite their being understood as weak or fabricated—as proof (dalīl) and consequently considered the wiping of the neck to be a Sunnah (prophetic practice). In contrast, some scholars, including al-Nawawī, have deemed the wiping of the neck a reprehensible innovation (bid'a), stating that no ṣaḥīḥ (sound) narration on this matter exists from the Prophet. According to another viewpoint, while acknowledging the weakness of the narrations, the act of wiping the neck is regarded as recommended (mustaḥabb). Furthermore, there exist some ṣaḥīḥ narrations indicating that the Prophet, when wiping his head, would pass his hands to the nape of his neck. However, this action has not been interpreted by the scholars ('ulamā') as evidence for the distinct practice of wiping the neck; rather, it has been understood as an integral part of the motion of wiping the head.

Giriş

Temel hadis kaynaklarındaki sahih rivayetler abdestin keyfiyetine dair tafsilatlı bir anlatı sunarken bu rivayetlerde boynu mesh etmeyle ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmaması dikkat çekicidir. Bu durum, abdest gibi önemli bir ibadette boynu meshetmenin hadis kaynaklarında bir dayanağının bulunup bulunmadığı üzerine bir değerlendirme yapmayı gerekli kılmıştır.

Bu sebeple, bu çalışmada boynu meshetme uygulamasının hadis kaynaklarındaki dayanakları, bu rivayetlerin sıhhat durumu ve ulemanın bu rivayetlere yaklaşımı ele alınarak değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Abdest, bizatihi bir ibadet olduğu gibi bazı ibadetlerin de ön şartıdır. Abdestin fazileti hakkında hadis kaynaklarında birçok rivayet bulunmaktadır.¹ Abdestin şekli, nasıl alınacağı Hz. Peygamber'in uygulamalarına dayanarak belirlenmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de "Ey iman edenler! Namaza kalktığınızda yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi yıkayın, başlarınızı meshedin ve topuklara kadar ayaklarınızı yıkayın."² ifadesi ile abdestin temel unsurları belirlenmiştir. Ancak abdestin detayları hadislerle açıklanmıştır.

Temel hadis kaynaklarında yer alan sahih rivayetlerde abdestin tarifi yapılırken ellerin yıkanması, ağza ve buruna su verilmesi, yüzün ve kolların yıkanması, başın meshedilmesi ve ayakların yıkanması gibi abdestin detayları açıklanmıştır.³ Ancak yukarıda ifade edildiği gibi sahih rivayetlerde boynu meshetmeyle ilgili herhangi bir açıklamanın yer almadığı görülmektedir. Dahası boynu meshetmeden bahseden rivayetlerin ya zayıf ya da uydurma olduğu hadis ilminin önde gelen otoriteleri tarafından ortaya konmuştur.⁴

Boynu meshetme konusundaki rivayetlerin sıhhat bakımından problemli oluşu, ulemanın bu rivayetlere farklı yaklaşımlar sergilemesine sebep olmuştur. Nevevî (ö. 676/1277) ve İbn Kayyım (ö. 751/1350) gibi âlimler, bu rivayetlerin Hz. Peygamber'den sabit olmadığını belirterek boynu meshetmeyi abdestin bir parçası olarak görmemiş, hatta bu uygulamayı bid'at olarak nitelendirmişlerdir.⁵ Öte yandan Hanefî mezhebine mensup Serahsî (ö. 483/1090) ve Leknevî (1848-

¹ Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *el-Câmiu's-sahîh*, thk. Mustafa Dîb el-Boga (Dimaşk: Dâru İbn Kesîr/Dâru'l-Yemâme, 1414/1993), "Vudû", 3; Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmiu's-sahîh*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Kahire: İsmâ'il-Bâbî'l-Halebî ve Şürekâhu, 1374/1955), "Tahâret", 5, 6, 7.

² el-Mâide 5/6.

³ Müslim, "Tahâret", 3; Buhârî, "Vudu", 23.

⁴ Ebû Zekeriyâ Muhyiddin b. Şeref Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Muhezzeb*, thk. Heyet (Kahire: İdâretü't-Tibâati'l-Menâriyye, 1344), 1/463-465; Muhammed b. Ebî Bekr İbn Kayyım el-Cevziyye, *el-Menâru'l-münîf fi's-sahîh ve'd-daîf*, thk. Abdurrahman b. Yahya el-Muallâ (Riyâd: Dâru'l-Âsime, 1996), 115; Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî İbn Hacer el-Askalânî, *et-Telhisü'l-habîr fi tahrîci ehâdisi'r-Râfi'l-Kebîr* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419), 1/286-288.

⁵ Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Muhezzeb*, 1/463-465; İbn Kayyım el-Cevziyye, *el-Menâru'l-münîf*, 115.

1886) gibi bazı âlimler, bu rivayetlerden hareketle boynu meshetmeyi müstehap kabul etmişlerdir.⁶ Daha dikkat çekici olan ise genellikle boynu meshetme konusuna mesafeli duran Şâfiî mezhebine mensup bazı âlimlerin, özellikle de Cüveynî (ö. 478/1085) ve Gazzâlî'nin (ö. 505/1111) bu rivayetlerden sünnet hükmü çıkarmış olmalarıdır.⁷ Bu durum, mezhep içinde de bir ittifakın olmadığını göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

Mevcut literatürde, rivayetlere dayalı olarak boynu meshetme konusunu ele alan müstakil bir akademik çalışmaya rastlanmamaktadır. Bununla birlikte abdestin diğer unsurlarına dair akademik çalışmalar mevcuttur. Özellikle başın meshedilmesi, ayakların yıkanması veya meshedilmesi, çorap üzerine mesh gibi konular hakkında muhtelif çalışmalar bulunmaktadır.⁸

Çalışma kapsamında ilk olarak rivayetlerde abdestin nasıl tarif edildiği ve bu konudaki rivayetler ele alınacaktır. Bu bağlamda öncelikle sahih rivayetlere yer verilecek, sahih derecesinden düşük olmakla birlikte bu konudan bahseden diğer rivayetlere de işaret edilecektir. Ardından boynu meshetmeye dair rivayetler incelenerek bu rivayetlerin sıhhati değerlendirilecektir. Son olarak boynu meshetme konusundaki rivayetlerin fikhî hükümlere etkisi üzerinde durulacaktır.

1. Rivayetlerde Abdestin Şekli

Temel hadis kaynaklarında abdestin şekline dair çok sayıda rivayetin bulunduğu görülmektedir. Bu rivayetler İbn Abbâs (ö. 68/687-88), Hz. Osman (ö. 35/656), Abdullah b. Zeyd (ö. 63/683) ve diğer bazı sahâbîler tarafından nakledilmiştir. Sahih rivayetlerde abdestin tarifini daha iyi görme adına burada ilgili rivayetleri aktarmak yerinde olacaktır.

İbn Abbâs rivayeti:

İbn Abbâs→Atâ b. Yesâr→Zeyd b. Eslem→İbn Bilâl→Mansûr b. Seleme→Muhammed b. Abdurrahim.

⁶ Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl es-Serahsî, *el-Mebsût*, thk. Heyet (Mısır: Matbaatü's-Saâde, ts.), 1/10; Ebü'l-Hasenât Muhammed Abdülhayy el-Hanefî el-Leknevî, *Tuhfetü't-talebe fî tahkiki meshi'r-rakabe ve me'ahâ Tuhfetü'l-kemele alâ havâşî Tuhfeti't-talebe*, thk. Salâh Muhammed Ebü'l-Hâc (Ammân: Merkezü Envâri'l-Ulemâ li'd-Dirâsât, 2020), 16.

⁷ Abdülmelik b. Abdullah b. Yusuf b. Muhammed el-Cüveynî, *Nihâyetü'l-matlab fî dirâyeti'l-mezheb*, thk. Abdülazîm Mahmûd ed-Dîb (Cidde: Dârü'l-Minhâc, 2007), 83-84; Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazâlî, *el-Vasît fî'l-mezheb*, thk. Ahmed Mahmûd İbrâhîm, Muhammed Tâmir (Kahire: Dârü's-Selâm, 1417), 1/688-689; Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazâlî, *İhyâ'u 'ulûmi'd-dîn* (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, ts.), 1/134.

⁸ Mehmet Erdoğan, "Mesh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004); Serdar Murat Gürses, *Kütüb-i Sitt'e'deki Abdest ve Çıplak Ayağa Meshle İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2009); Mazhar Tunç, "Çorap Üzerine Mesh Hadislerine Dair Bir Değerlendirme", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/8-9 (15 Aralık 2018), 22-49; Sefa Atik, "Şeyh Müfid'in Ebû Cafer en-Nesefî ile Münazarası - Abdestte Ayakları Mesh Etme Bağlamında-", *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (2018), 99-127; İshak Yalnız, *İslâm Hukukunda Çoraplara Mesh* (Bartın: Bartın Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019); Mehmet Ali Aytekin, "Abdestte Ayağı Yıkamanın veya Mesh Etmenin Fikhî Boyutu", *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi* 2 (2020), 367-401.

Atâ'nın nakline göre İbn Abbâs abdest aldı; yüzünü yıkadı, sonra bir avuç su alıp onunla ağzına su verip çalkaladı ve burnuna su çekti. Ardından bir avuç su daha aldı ve onu diğer eliyle birleştirerek yüzünü bu iki avuç su ile yıkadı. Daha sonra bir avuç su alarak sağ kolunu, ardından başka bir avuç su alarak sol kolunu yıkadı. Daha sonra başını meshetti. Sonra bir avuç su alarak sağ ayağına döktü ve onu yıkadı, ardından başka bir avuç su alarak sol ayağını yıkadı. Daha sonra şöyle dedi: "Rasûlullah'ı (s.a.s.) abdest alırken işte böyle gördüm."⁹

Osman b. Affân rivayeti:

Osman b. Affân→Hümrân→Atâ b. Yezîd→İbn Şihâb→Yûnus→İbn Vehb→Hermele b. Yahya ve Ahmed b. Amr.

Hümrân'ın rivayetine göre Osman b. Affân (r.a.) su getirilmesini istedi ve abdest aldı. Ellerini üç defa yıkadı, ardından ağzına su alıp çalkaladı ve burnuna su çekip temizledi. Daha sonra yüzünü üç defa yıkadı. Ardından sağ elini dirseğine kadar üç defa yıkadı, sonra sol elini de aynı şekilde yıkadı. Daha sonra başını meshetti. Ardından sağ ayağını topuklarına kadar üç defa yıkadı, sonra sol ayağını da üç defa yıkadı. Sonra şöyle dedi: "Rasûlullah'ı (s.a.s.) bu şekilde abdest alırken gördüm." Bundan sonra Rasûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: "Kim benim bu abdestim gibi abdest alır, sonra kalkıp iki rekât namaz kılar ve namazda dünyevî düşüncelere dalmazsa, geçmiş günahları bağışlanır."¹⁰

Nevevî bu rivayet için "بَابُ صِفَةِ الْوُضُوءِ وَكَمَالِهِ/Abdestin şekli ve kemali" başlığını uygun görmüştür. Dolayısıyla ona göre bu niteliklere sahip veya hadiste belirtildiği şekilde alınan abdest, tam bir abdesttir. Müslim (ö. 261/875), İbn Şihâb ez-Zührî'nin (ö. 124/742) bu şekildeki bir abdest için şu ifadeleri kullandığını nakletmektedir: "Âlimlerimiz bu abdest, namaz için alınabilecek en mükemmel abdesttir." demiştir.¹¹

Ahmed b. Hanbel'de yer alan bir rivayete göre Hz. Osman'ın başını meshederken ellerini kulaklarının arkasına kadar götürdüğü ve ardından da sakalına kadar indirdiği¹² ifade edilmiştir.

Abdullah b. Zeyd rivayeti:

Abdullah b. Zeyd→Yahya b. Umâra→Amr b. Yahya→Mâlik b. Enes→Abdullah b. Yûsuf.

Yahya b. Umâra'nın nakline göre bir adam, Abdullah b. Zeyd'e şöyle dedi: "Bana Rasûlullah'ın (s.a.s.) nasıl abdest aldığını gösterebilir misin? Abdullah b. Zeyd "Evet" dedi ve su getirilmesini istedi. Ellerine su döktü ve iki defa yıkadı. Sonra ağzına su aldı ve burnuna su çekip temizledi, bunu üç defa yaptı. Ardından yüzünü üç defa yıkadı. Daha sonra ellerini dirseklerine kadar ikişer defa yıkadı. Sonra başını iki eliyle meshetti; ellerini öne

⁹ Buhârî, "Vudu", 7.

¹⁰ Müslim, "Tahâret", 3; Buhârî, "Vudu", 23.

¹¹ Müslim, "Tahâret", 3.

¹² Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1401), 1/524.

doğru götürüp geriye doğru çekti. Meshe, başının ön tarafından başlayarak ensesine kadar ellerini götürdü, sonra tekrar başladığı yere geri getirdi. Ardından ayaklarını yıkadı.¹³

Bu rivayetlerde de açıkça görüldüğü gibi boynu meshetmeyle ilgili herhangi bir açıklama yer almamaktadır.

Abdestin tarifini yapan sahâbîlerden biri de Hz. Ali'dir. Bu rivayetin tariklerinde de boynu meshetmeyle ilgili herhangi bir ifade bulunmamaktadır. Hz. Ali abdestin tarifini verdikten sonra “Bu, Allah'ın Nebîsi'nin (s.a.s.) abdestidir. Kim Allah'ın Nebîsi'nin abdestini görmek isterse, işte O'nun abdesti budur.” diyerek bu uygulamanın Rasûlullah'ın sünnetini yansıttığını belirtmiştir.¹⁴ Şuayb el-Arnaût bu rivayetin isnâdının sahih olduğunu ifade etmiştir.¹⁵

Sahih olarak değerlendirilen bu rivayetlerin dışında sahih li-gayrihî, hasen, zayıf ve çok zayıf bazı rivayetlerde de bazı sahâbîlerin abdestin tarifine yer verdiği görülmektedir.

Bu bağlamda abdestin tarifini aktaran veya Hz. Peygamber'in abdest alışına şahit olan Mikdâm b. Ma'dikerib,¹⁶ Enes b. Mâlik,¹⁷ Berâ b. Âzib,¹⁸ Rubbeyî' bint. Mu'âvviz,¹⁹ Ebû Hüreyre,²⁰ Hz. Âişe,²¹ Ebû Bekre,²² Abdullah b. Üneys, Câbir b. Abdillâh²³ ve Ebû Kâhil'den²⁴ gelen rivayetlerde boynu meshetmeyle ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Buhârî'nin “Vudû” kitabında abdestle ilgili birçok detay ve başlık yer almaktadır. Örneğin abdest uzuvlarının bir, iki veya üçer kere yıkanması,²⁵ burna su çekilmesi ve temizlenmesi,²⁶ ayakların

¹³ Buhârî, “Vudu”, 37, 38, 40, 41.

¹⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/350.

¹⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/351 (1. dipnot).

¹⁶ Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, thk. Şuayb el-Arnaût (Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 1430), Tahare, 48, Rivayet için sahih li-gayrih, ilgili isnad için ise hasen hükmü verilmiştir. (bk. 1. dipnot).

¹⁷ Ebû'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, thk. Tarık b. İvadillah b. Muhammed, Abdulmuhsin b. İbrahim el-Hüseynî (Kahire: Dâru'l-Harameyn, ts.), 3/194.

¹⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 30/507.

¹⁹ Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 48.

²⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 14/242.

²¹ Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb en-Nesâî, *es-Sünen*, thk. Abdulfettah Ebû Gudde (Halep: Mektebetü'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye, 1406), “Tahâret”, 83.

²² Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik el-Bezzâr, *el-Müsned*, thk. Mahfûzu'r-Rahman ve Diğerleri (Medine: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, ts.), 9/133.

²³ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, 4/257, 1/114.

²⁴ Ebû'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, thk. Hamdî Abdilmecid es-Selefî (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, ts.), 18/360.

²⁵ Buhârî, “Vudu”, 21, 22, 23.

²⁶ Buhârî, “Vudu”, 24.

ve topukların yıkanması,²⁷ ağza su alınması ve çalkalanması,²⁸ abdeste sağdan başlanması,²⁹ başın bir kere ve tamamının meshedilmesi,³⁰ mestler üzerine meshedilmesi³¹ gibi konular ele alınmıştır. Bunların dışında abdestle alakalı başka meseleler de yer almakta³² ancak boynu meshetmeyle ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

Benzer şekilde Müslim “Tahâret” kitabında abdestle ilgili hadisleri bir araya getirmiş, özellikle mest üzerine meshetme, başın ön kısmını meshetme, sarığı meshetme ile ilgili rivayetleri kaydetmiştir.³³ Ancak burada da boynu meshetmeden bahseden bir rivayet bulunmamaktadır.

Ebû Dâvûd ise “Tahâret” kitabında abdestle ilgili çeşitli başlıklara yer vermiştir. Ancak boynu meshetme konusuna dair bir başlık açmamıştır.³⁴ Tirmizî de başı ve kulakları meshetmeyle ilgili özel başlıklar açmasına rağmen boynu meshetme ile ilgili bir konuya yer vermemiştir.³⁵ Aynı durum İbn Mâce için de geçerlidir.³⁶

Sonuç olarak klasik hadis kaynaklarında abdestin detaylarına yer verilmesine rağmen boynu meshetmeye dair herhangi bir bâb ve rivayet bulunmamıştır.

2. Boynu Meshetme ile İlgili Rivayetler

Boynu meshetme konusundaki rivayetler Vâil b. Hucr ve Abdullah b. Ömer’den nakledilmiştir. Vâil b. Hucr’dan nakledilen rivayet Bezzâr’ın *Müsned*’inde ve Taberânî’nin *el-Mu’cemü’l-Kebîr*’inde yer alırken İbn Ömer’in rivayeti ise Ebû Nuaym’ın *Târîhu İsbahân*’ında bulunmaktadır.³⁷

Vâil b. Hucr’dan gelen rivayette abdest ve namaz olmak üzere iki konudan bahsedilmiş, abdestin alınışı ve namazın kılınışı hakkında detaylı bilgilere yer verilmiştir. İbn Ömer’den gelen rivayet ise hem merfû hem de İbn Ömer’e nispet edilerek mevkûf olarak nakledilmiştir. Aşağıda her iki rivayetin tercümesine yer verilmiştir.

²⁷ Buhârî, “Vudu”, 26, 28, 38.

²⁸ Buhârî, “Vudu”, 27.

²⁹ Buhârî, “Vudu”, 30.

³⁰ Buhârî, “Vudu”, 37.

³¹ Buhârî, “Vudu”, 47.

³² Bk. Buhârî, “Vudu”.

³³ Müslim, “Tahâret”, 72, 81.

³⁴ Bk. Ebû Dâvûd, “Tahâret”.

³⁵ Bk. Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ et-Tirmizî, *es-Sünen*, ed. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1996), “Tahâret”.

³⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî İbn Mâce, *es-Sünen*, thk. Şuayb el-Arnaût vd. (Dımaşk: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 1430/2009), “Tahâret”.

³⁷ Bezzâr, *el-Müsned*, 10/355; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, 22/49.

Vâil b. Hucr rivayeti:

Vâil b. Hucr→Ümmü Yahya→Abdülcebbar b. Vâil→Saîd b. Abdülcebbar→Muhammed b. Hucr→Bîşr b. Musa.

Vâil b. Hucr şöyle anlatmaktadır: “Rasûlullah’ın (s.a.s.) huzurunda bulundum. İçinde su bulunan bir kap getirildi. Sağ eline üç defa su döktü, ardından sağ elini su kabına batırdı ve sol eline üç defa su dökerek yıkadı. Daha sonra sağ elini tekrar su kabına batırdı, bir avuç su aldı, ağzına su verip çalkaladı, burnuna su çekti ve üç defa burnunu temizledi. Daha sonra iki elini kaba daldırdı su aldı ve yüzünü üç defa yıkadı ve sakalını hilalledi. Kulaklarının içini meshetti, ardından serçe parmağını suyun ulaşması için kulağının içine soktu. **Sonra boynunu meshetti** ve yüzünün yıkanmasından artan su ile sakalının iç kısmını tekrar ıslattı. Sonra sağ kolunu dirseğin ötesine geçerek üç defa yıkadı, ardından sol kolunu da aynı şekilde yıkadı. Daha sonra başını üç defa meshetti, kulaklarının dışını meshetti, başını tekrar meshetti ve sakalının iç kısmını başının suyuyla ıslattı. Daha sonra sağ ayağını üç defa yıkadı, parmaklarını hilalledi ve topuğunu da yıkadı. Ayak bileğinden yukarıya doğru suyu çıkardı. Sol ayağı da aynı şekilde yıkadı. Daha sonra sağ eliyle bir avuç su alarak başına döktü ve su başından aşağı doğru akmaya başladı. Sonra şöyle buyurdu: “İşte bu, abdestin tam şeklidir...”³⁸

İbn Ömer rivayeti:

İbn Ömer→Enes b. Sîrîn→Muhammed b. Ömer→Amr b. Muhammed→Osman b. Hurrazâz→Muhammed b. Ahmed.

İbn Ömer’den rivayet edildiğine göre kendisi abdest aldığı anda boynunu mesheder ve şöyle derdi: Rasûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: ‘Kim abdest alır ve boynunu meshederse, kıyamet günü zincirlerle bağlanmaz.’³⁹

Fıkıh kitaplarında İbn Ömer’e nispet edilen mevkûf bir rivayet yer alır ki bu rivayet anlam bakımından yukarıdaki merfû olarak nakledilen rivayeti desteklemektedir. Rivayet şu şekildedir: “İbn Ömer şöyle dedi: Boyunlarınızı, ateşle bağlanmadan/zincirlenmeden önce meshedin.”⁴⁰

3. Boynu Meshetme ile İlgili Rivayetlerin Değerlendirmesi

Taberânî’nin *el-Mu’cemü’l-Kebîr*’inde kaydettiği Vâil b. Hucr rivayetinin senedi yukarıda zikredildi. Senedde yer alan ravilerin durumu şu şekildedir:

³⁸ Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebir*, 22/39.

³⁹ Ahmed b. Abdillâh Ebû Nuaym el-İsbehânî, *Târîhu Isbahân (Ahbâru Isbahân)*, thk. Seyyid Kesrevî Hasan (Beyrut: Dârü’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1990), 2/78.

⁴⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 1/10.

Senedin müntehasında yer alan Vâil b. Hucr sahâbîdir. Buhârî onu *et-Tarih*'inde zikretmiş, onun Kûfe'ye yerleştiğini ve sahâbî olduğunu belirtmiştir.⁴¹ İbn Hibbân, Vâil'in hicri 44 yılında Muaviye'nin hilafeti sırasında vefat ettiğini bildirmiştir.⁴²

Senedde yer alan Ümmü Yahya, Saîd b. Abdulcebbâr ve Muhammed b. Hucr hakkında cerh ve tadil kaynaklarında tenkitlerin yer aldığı görülmektedir.

Ümmü Yahya'nın hadis rivayetine ehil olup olmadığı hususunda kaynaklarda bir bilgi tespit edilememiştir. Saîd b. Abdulcebbâr hakkında Buhârî "fîhi nazar",⁴³ Nesâî "leyse bi'l-kavî",⁴⁴ İbn Hacer "zaîf"⁴⁵ ifadesini kullanmıştır. İbn Hibbân ise onun ismine *es-Sikât*'ında yer vermiştir.⁴⁶ Buhârî, aynı ifadeyi Muhammed b. Hucr için de kullanmıştır.⁴⁷ Zehebî, onun hakkında "lehû menâkîr" ifadesini,⁴⁸ Ebû Ahmed el-Hâkim ise "leyse bi'l-kavî" ifadesini⁴⁹ kullanmıştır. Bu bilgilere göre senedin zayıf olduğu söylenebilir.

Abdullah b. Ömer rivayetinin ise daha zayıf olduğu görülmektedir. Ebû Nuaym'ın *Târîhu İsbehan*'ında geçen rivayetin isnâdı şöyledir:

Hiz. Peygamber→İbn Ömer→Enes b. Sîrîn→Muhammed b. Amr→Amr b. Muhammed→Osman b. Hurrâzâz→Muhammed b. Ahmed→Ebû Nuaym.

Bu senedde ise üç râvi kusurludur. Bunların ilki Muhammed b. Amr, ikincisi Amr b. Muhammed, üçüncüsü ise Muhammed b. Ahmed'dir.

Basra ve Abbâdân'da ikamet eden Ebû Sehl Muhammed b. Amr'ı, Yahya b. Saîd aşırı zayıf görmektedir. Onun hakkında İbn Maîn "zaîf", İbn Nümejr (leyse yüsâvî şeyen/hiçbir değeri yoktur), Nesâî "leyse bi'l-kavî" gibi cerh ifadelerini kullanmışlardır. İbn Hibbân onu bir yandan *es-Sikât*'ta zikrederken diğer yandan onun rivayette hata yaptığını ve onun rivayetiyle ihticâc edilemeyeceğini

⁴¹ Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, thk. Muhammed Abdulmuîd Hân (Haydarâbâd: Dâiratü'l-Meârifî'l Osmânî, ts.), 8/175.

⁴² Muhammed b. Hibbân b. Ahmed b. Ebî Hâtim el-Bustî İbn Hibbân, *es-Sikât*, thk. Muhammed Abdulmuîd Hân (Haydarâbâd: Dâiretü'l-Ma'ârifî'l-Osmâniyye, 1973), 3/425 Vâil b. Hucr'un farklı vefat tarihlendirmeleri konusunda ayrıca bk. <https://islamansiklopedisi.org.tr/vail-b-hucr>.

⁴³ Buhârî, *Târîh*, 3/495.

⁴⁴ Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, thk. Muhammed Avvâme (Suriye: Dâru'r-Reşid, 1406), 4/54.

⁴⁵ İbn Hacer, *Takrîb*, 238.

⁴⁶ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 6/350.

⁴⁷ Buhârî, *Târîh*, 1/69.

⁴⁸ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl fi nakdi'r-ricâl*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî (Beyrut: Dâru'l-Marife, 1382), 3/511.

⁴⁹ Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî İbn Hacer, *Lisânü'l-mîzân*, thk. Abdülfettah Ebû Gudde (Halep: Mektebü'l-Matbûâtî'l-İslamiyye, 2002), 7/58.

söylemiştir. İbn Adî onun hadislerinin şâz/garîb rivayetlerden oluştuğunu ve rivayetlerinin zayıf rivayetler arasında yer aldığını belirtmiştir.⁵⁰ Muhammed b. Amr hakkındaki bu tenkitlerden hareketle onun zayıf bir râvi olduğu anlaşılmaktadır.

Amr b. Muhammed ise bu senedin en zayıf halkasıdır. Onun güvenilir râvilerden münker; zayıf râvilerden ise bilinmeyen rivayetler naklettiği, muhaddisler için isim uydurduğu ve rivayetleriyle hiçbir durumda ihticâc etmenin câiz olmadığı, rivayet ettiği bir kısım hadislerin uydurma olduğu ve güvenilir râviler tarafından rivayet edilen hiçbir aslının bulunmadığı bildirilmiştir.⁵¹ Dolayısıyla Amr b. Muhammed hakkındaki bu değerlendirmelerden hareketle onun yalancı (kezzâb) bir râvi, rivayetlerinin ise mevzû olduğu söylenebilir.

Ebû Nuaym'ın hocası Muhammed b. Ahmed'in kimliği kesin olarak tespit edilememiştir. Bununla birlikte İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şerîa* isimli eserinde “Boynu meshetmek, zincire vurulmaktan emin kılar.” rivayetini verdikten sonra bu kapsamda ulemanın görüşlerine yer vermiş ve Ebû Nuaym'ın *Târîhu İsfahân* adlı eserinde bu rivayeti zikrettiğine işaret etmiştir. İbn Arrâk buradaki değerlendirmesinde Irâkî'nin görüşlerine yer vermiştir. Buna göre Irâkî bu rivayetin senedinde Ebû Nuaym'ın hocası Ebû Bekir el-Müfid'in bulunduğunu, bu râvinin zayıf bir râvi olduğunu belirtmiştir.⁵² Irâkî'nin bu tespit ve tenkidinin dışında kaynaklarda Ebû Bekir el-Müfid'in mechûl râvilerden münker rivayetleri aktardığı ifade edilmiştir. Berkânî ondan hadis almasının yanında hüccet olmadığını da ifade etmiştir.⁵³ Zehebî ise onun zayıflığı konusunda ittifak edildiğini ve hakkında ithamların bulunduğunu kaydetmiştir.⁵⁴

Boynu meshetme konusundaki rivayetlerin sıhhatiyle ilgili olarak ulemanın görüşleri de burada zikredilebilir. Ebû Muhammed el-Cüveynî, hadis imamlarının bu rivayetin isnâdını kabul etmediklerini ifade etmiştir. Fûrânî ise boynu meshetme konusunda hiçbir sahih haberin nakledilmediğini belirtmiştir.

⁵⁰ Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askânî İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, thk. İbrahim ez-Zeybek, Âdil Mürşid (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1995), 3/664.

⁵¹ Muhammed b. Hibbân b. Ahmed b. Ebî Hâtîm el-Bustî İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn mine'l-muhaddisîn ve'd-duafâ ve'l-metrûkîn*, thk. Mahmûd İbrahim Zâyed (Halep: Dâru'l-Vaî, 1396), 2/74-75.

⁵² Nûreddin Ali b. Muhammed İbn Arrâk el-Kinânî, *Tenzîhu's-Şerîati'l-merfû'a an'il-ahbâri's-şenî'ati'l-mevdû'a*, thk. Abdülvehhâb Abdüllatîf, Abdullah Muhammed es-Siddîk el-Gumârî (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1399), 2/75.

⁵³ İbn Hacer, *Lisanü'l-mîzân*, 6/511.

⁵⁴ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân Zehebî, *el-Mugnî fi'd-duafâ*, ed. Nureddin İtr (Katar: İdâretü İhyâi't-Türâsi'l-İslâmî, 1987), 2/550.

Gazzâlî, *el-Vasît* adlı eserinde bu rivayeti zikretmiştir. Ancak İbn Salâh bu rivayetin Hz. Peygamber'den naklinin bilinmediğini ve bunun ancak selef âlimlerinden birinin sözü olabileceğini söyleyerek itiraz etmiştir.⁵⁵

Nevevî, *Mühezzeb*'in şerhinde Gazzâlî'nin “*boynu meshetmek zincirlenmekten korur.*” rivayeti sebebiyle boynu meshetmenin sünnet olduğunu iddia etmesini eleştirmiş, bu görüşün hatalı, rivayetin mevzû olduğunu, bu sözün Hz. Peygamber'in sözü olmadığını açıkça belirtmiştir. Ayrıca Gazzâlî'nin ilgili sözü Hz. Peygamber'e kesin bir dil ile nispet etmesine şaşırarak bunu yadırgamıştır.⁵⁶ Nevevî, başka bir yerde ise bu konuda Hz. Peygamber'den sahih hiçbir şeyin nakledilmediğini söylemiştir. İbn Hacer ulemanın bu görüşlerini aktardıktan sonra İbn Salâh'ın “rivayetin seleften birinin sözü olabileceği” düşüncesine katılmayarak bunun rey' ile ortaya konulabilecek bir husus olmadığı için hükmen merfû olduğunu belirtmiş ve rivayetteki inkıtaya dikkat çekmiştir.⁵⁷ İbn Kayyım el-Cevziye de boynu meshetmeyle ilgili rivayetlerin batıl (asılsız) olduğunu ifade etmiştir.⁵⁸

Bütün bu bilgilerden hareketle boynu meshetmekten bahseden Taberânî'nin kaydettiği Vâil b. Hucr rivayetinin zayıf, Ebû Nuaym'daki İbn Ömer rivayetinin ise mevzû olduğu anlaşılmaktadır.

4. Baş ve Kulakları Meshetme ile Boynu Meshetme Arasındaki İlişki

“*Başınızı meshedin*” âyetine ilaveten baş ve kulakları meshetmeyle ilgili çok sayıda rivayet bulunmaktadır. Baş meshetme konusundaki rivayetler incelendiğinde bir grup rivayette sadece Hz. Peygamber'in başını meshettiği belirtilirken,⁵⁹ bir diğer grup rivayette meshin kaç defa yapıldığına dair bilgiler yer almakta,⁶⁰ bazı rivayetlerde ise meshin nasıl gerçekleştirildiği detaylandırılmaktadır.

Elbette burada baş ve kulakları meshetmeyle ilgili bütün hadisleri tetkik etme imkânı bulunmamaktadır. Söz konusu rivayetlerde Hz. Peygamber baş ve kulakları meshederken nasıl bir uygulamada bulundu ve bunların boynu meshetmeyle bir bağlantısının olup olmadığı araştırılacaktır.

Yukarıda zikredilen Buhârî'nin naklettiği Abdullah b. Zeyd rivayetine göre Hz. Peygamber başının tamamını meshetmiş ve ellerini ensesine kadar götürmüştür: “*...Sonra elleriyle başını meshetti; önce ileri götürdü, sonra geri getirdi. Başının ön tarafından başladı, ellerini ensesine kadar götürdü, sonra başladığı yere geri döndürdü...*”⁶¹ Benzer bir rivayeti Ebû Dâvûd, Mikdam b. Ma'dikerib vasıtasıyla

⁵⁵ Ebû Amr Takıyyüddîn Osmân b. Salâhüddîn Abdirrahmân b. Mûsâ eş-Şehrezûrî İbnü's-Salâh, *Şerhu Müşkili'l-Vasît*, thk. Abdü'l-Mun'im Halîfe Ahmed Bilâl (Suudi Arabistan: Dâru Kunûzi İşbilyâ li'n-Neşr ve't-Tevzî', 2011), 1/161; İbn Hacer el-Askalânî, *et-Telhîsü'l-habîr fî tahrîci ehâdisi'r-Râfiî'l-Kebîr*, 1/287.

⁵⁶ Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Muhezzeb*, 1/465.

⁵⁷ İbn Hacer el-Askalânî, *et-Telhîsü'l-habîr fî tahrîci ehâdisi'r-Râfiî'l-Kebîr*, 1/287.

⁵⁸ İbn Kayyım el-Cevziye, *el-Menâru'l-münîf*, 115.

⁵⁹ Buhârî, “Vudu”, 7.

⁶⁰ Ebû Dâvûd, “Taharet”, 48; Tirmizî, *es-Sünen*, “Taharet”, 26.

⁶¹ Buhârî, “Vudu”, 37.

kaydetmiştir.⁶² Bu rivayette Hz. Peygamber'in avuçlarını başının ön kısmına koyduğu, **ensesine kadar götürdüğü** ve tekrar başladığı yere getirdiği bildirilmektedir. Rubeyyi' bint. Muavviz kanalıyla nakledilen bazı rivayetlerde Hz. Peygamber başının tamamını meshetmeye arkadan başladığı ifade edilmiştir. Ancak yukarıda zikredilen Abdullah b. Zeyd'in rivayeti daha sahih görülmüştür.⁶³

Bu rivayetler, Hz. Peygamber'in başının tamamını meshetme şeklini anlatmakta ve onun, iki eliyle başının ön kısmından başlayarak ensesine kadar meshettiğini, ardından ellerini tekrar başının ön kısmına kadar getirdiğini ortaya koymaktadır. Rivayetlerde, Hz. Peygamber'in ellerini ensesine kadar götürmesi, "ثُمَّ ذَهَبَ بِهِمَا إِلَى قَفَاءَ" ve "ثُمَّ ذَهَبَ بِيَدِهِ إِلَى مُوْخَرِّ الرَّأْسِ" ifadeleriyle aktarılmıştır.

Başka bir rivayette Hz. Peygamber "iki avucunu başının ön tarafına koydu, sonra ellerini ensesine kadar götürdü, ardından onları tekrar başladığı yere geri getirdi."⁶⁴ Bu rivayette "حتى بلغ القفا" ifadesi kullanılmıştır.

Talha b. Musarrif tarikiyle gelen rivayetlerde ise Hz. Peygamber'in başının tamamını meshederken ellerini boynuna kadar götürdüğü öyle ki ellerini kulaklarının altından çıkardığı nakledilmektedir. İlgili rivayet şöyledir: Talha'nın babasından onun da dedesinden nakline göre "Rasûlullah (s.a.s.) başını meshetti öyle ki mesh **kazâl** (القذال, yani başın arka kısmı) ve onun ardından **boynun ön tarafına kadar** ulaştı."⁶⁵

Şuayb el-Arnaût, Talha'nın babası Musarrif'in mechul ve Leys b. Ebî Süleym'in kusurları sebebiyle isnâdın zayıf olduğunu bildirmiştir. Beyhakî, Nevevî ve İbn Hacer gibi âlimler tarafından da zayıf görülen rivayet, İbn Ömer'e nispetle mevkûf olarak da rivayet edilmiştir.

Tahavî, İbn Ebî Şeybe ve İbn Hibbân bu rivayeti boynun meshedilmesiyle ilgili değil, başın meshedilme şekli bağlamında anlamışlardır. Şuayb el-Arnaût'un değerlendirmesine göre bazı âlimler bu rivayette geçen "القذال" kelimesini boyun olarak anlamış ve bu rivayeti boynun meshedilmesi kapsamında ele almışlardır. Halbuki "القذال" kelimesi başın ense kısmı "القفا" demektir. İbn Hacer *et-Telhîs* adlı eserinde Bagavî'nin bu kelimeyi boynu meshetme şeklinde anladığını belirtmiştir.⁶⁶

Taberânî de Talha'nın rivayetine yer vermiştir. Bu rivayete göre "Rasûlullah (s.a.s.) abdest aldı... Başını meshederken 'şöyle yapın.' dedi ve eliyle başının ön tarafından başlayarak, **ense tarafından boynunun alt kısmına kadar** ellerini götürdü." Rivayette "حَتَّى بَلَغَ بِهِمَا إِلَى أَسْفَلِ عُنُقِهِ مِنْ قِبَلِ قَفَاءَ" ifadesi kullanılmış ve boyun bölgesinden bahsedilmiştir. Rivayet "Rasûlullah (s.a.s.) başını önden arkaya doğru meshetti ve **ellerini**

⁶² Ebû Dâvûd, "Tahâret", 48.

⁶³ Ebû Dâvûd, "Vudu", 48 (Muhakkikin açıklaması için 1. dipnota bk.).

⁶⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 28/68.

⁶⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 25/301; Ebû Dâvûd, Tahare, 48.

⁶⁶ Bk. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 25/301 (1. dipnot); Ebû Dâvûd, "Tahâret", 48.

kulaklarının altından çıkardı.” şeklinde de Leys ve Talha vasıtasıyla nakledilmiş. Bu rivayette ise “وَأَخْرَجَ يَدَيْهِ مِنْ تَحْتِ أُنْثَاهِ” lafızları kullanılmıştır.⁶⁷

Kulakların meshedilmesi hususunda da hadis kaynaklarında birçok rivayet bulunmaktadır. İbn Abbâs rivayetine göre “Rasûlullah (s.a.s.) kulaklarının iç kısmını şehadet parmaklarıyla meshetti ve başparmaklarını kulaklarının dışına doğru hareket ettirerek dış kısmını meshetti. Böylece kulaklarının hem içini hem de dışını meshetti.”⁶⁸ Bu rivayette olduğu gibi kulakların meshedilmesinden bahseden rivayetlerde genelde kulakların içinin ve dışının meshedildiği ifade edilmiştir. Ayrıca bazı rivayetlerde kulakların başın bir parçası olduğu belirtilerek meshedilmesi konusu üzerinde durulmuştur. Ne var ki “Kulaklar baştandır.” rivayetinin gerek kaynağı gerekse sıhhati tartışmalıdır. Tirmizî bu rivayeti verdikten sonra Hammâd’ın “Bu rivayet Nebî’nin (s.a.s.) mi, yoksa Ebû Ümame’nin mi sözü olduğunu bilmiyorum.” şeklindeki tereddüdüne yer vermiş ve isnâdın zayıflığına dikkat çekmiştir.⁶⁹ Şuayb el-Arnaût bu rivayetin Ebû Hüreyre, Abdullah b. Ömer, Ebû Musa el-Eşarî, Abdullah b. Zeyd, Enes b. Mâlik, Âişe ve Abdullah b. Abbâs gibi sahâbîler tarafından merfû olarak rivayet edildiğini ve merfû rivayetlerin ya râvilerdeki zayıflık ya da senedlerdeki inkıta sebebiyle sahih olmadığını belirtmiştir. Şuayb el-Arnaût, Elbanî’nin “kulaklar baştandır.” cümlesinin içinde yer aldığı rivayetin senedi için “sahih” hükmü vermesine katılmakla birlikte “kulaklar baştandır.” ifadesini de sahih görmesini tenkit etmiş ve bu ifadenin müstensihler tarafından metne ziyade edildiğini savunmuştur.⁷⁰

Sonuç olarak gerek başın gerekse kulakların meshedilmesinden bahseden rivayetlerde boynun meshedileceğine dair bir işaret bulunmamaktadır. Özellikle Hz. Peygamber’in başın tamamını meshetmesi sırasında ellerini boynunun ensesine kadar götürmesi ve kulaklarının altından çıkarmasının boynu meshetme amacı taşımadığı, başı meshetmenin bir parçası olarak ellerini boynuna kadar götürdüğü anlaşılmaktadır.

5. Boynu Meshetme ile İlgili Rivayetlerin Fıkḥî Hükme Etkisi

Boynu meshetmeyle ilgili rivayetlerin fıkḥî hükümlere yansıdığı görülmektedir. Bu bağlamda, rivayetleri güvenilir kabul eden bazı âlimler boynu meshetmeyi sünnet olarak değerlendirmiş, bazı âlimler ise rivayetlerdeki kusurları göz önünde bulundurarak bunu müstehap olarak görmüşlerdir. Diğer bazı âlimler ise söz konusu rivayetlerin uydurma olduğunu düşünerek boynu meshetmeyi bid’at olarak nitelendirmişlerdir.

Nevevî *Şerhu’l-Mühezzeb* adlı eserinde boynu meshetme konusunda ulemanın görüşlerini toplayarak özetlemiştir:

⁶⁷ Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebîr*, 19/180.

⁶⁸ İbn Mâce, “Tahâret”, 53; Tirmizî, “Tahâret”, 25.

⁶⁹ Tirmizî, “Tahâret”, 29.

⁷⁰ Detaylı bilgi için bk. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 36/555 (3. dipnot).

Kâdî Ebü't-Tayyib, İmam Şâfiî'nin boynu meshetmeyi hiç zikretmediğini, mezhepte bu görüşü benimseyen hiç kimsenin bulunmadığını belirtmiştir. Şâfiî fakihlerinden Mâverdi ise boynu meshetmenin sünnet olmadığını söylemiştir.

Kâdî Hüseyin boynu meshetmenin sünnet olduğunu kabul etmiş ve bunun yeni bir su ile değil, kulakların meshedildiği su ile yapılması gerektiğini ifade etmiştir. Mütevellî ise boynu meshetmenin sünnet değil, müstehap olduğunu, baş ve kulakları meshederken kalan su ile meshedileceğini ve bunun için yeni bir su kullanılmayacağını belirtmiştir.

Begavî baş ve kulaklarla birlikte boynu meshetmenin müstehap olduğunu ifade ederken, Fûrânî ise bu konuda herhangi bir sahih haberin nakledilmediğini ancak yeni bir su ile meshedilmesinin müstehap olacağını söylemiştir.

Gazzâlî boynu meshetmenin sünnet olduğunu belirtmiştir. Cüveynî ise bu konuda hocasından iki görüş nakletmiş; birinci görüşte boynu meshetmenin sünnet olduğu, ikinci görüşte ise bunun edep kapsamında değerlendirildiği belirtilmiştir.

Râfiî, boynu meshetmede yeni bir su mu kullanılacağı yoksa baş ve kulakların ıslaklığıyla mı meshedileceği meselesi üzerinde durmuş ve bazı âlimlerin bu duruma göre sünnet veya edep hükmü verdiklerini ifade etmiştir. Ayrıca, boynu meshetmenin sünnet olarak kabul edilmesi durumunda yeni bir su kullanılacağını, edep olarak görülmesi hâlinde ise baş ve kulaklardan arta kalan su ile meshedileceğini belirtmiştir. Sünnet ve edebin mendup konusunda ortak olduğunu, ancak sünnetin edebe nispetle daha kuvvetli bir konumda bulunduğunu bildirmiştir.

Rûyânî ise boynun yeni bir su ile meshedileceğini söylemiş ancak çoğunluğun görüşünün, baş ve kulaklardan arta kalan su ile meshedilmesi yönünde olduğunu belirtmiştir.

Nevevî, bu görüşleri dört madde de özetlemiştir:

1. Boynu meshetmek sünnettir ve yeni bir su ile yapılmalıdır.
2. Boynu meshetmek müstehap kabul edilir, sünnet olarak adlandırılmaz.
3. Baş ve kulaklardan arta kalan su ile boynu meshetmek müstehaptır.
4. Ne sünnettir ne de müstehap kabul edilir.

Nevevî, bu görüşleri aktardıktan sonra en isabetli görüşün dördüncü görüş olduğunu belirtmiş ve boynu meshetme konusunda birçok alimin Ebü'l-Abbâs İbnü'l-Kass'a tabi olarak görüş bildirdiğini ifade etmiştir. Ayrıca boynu meshetme konusunda sahih bir rivayetin sabit olmadığını vurgulamış ve aksine birçok hadis kaynağında Hz. Peygamber'in "İşlerin en kötüsü sonradan ihdas edilenlerdir ve her

bid'at dalâlettir.”, “Kim dimimizde ondan olmayan bir şey ihdas ederse, o reddedilir.” ve “Kim bizim emrimize uygun olmayan bir amel işlerse, o reddedilir.” şeklinde buyurduğunu ifade etmiştir.⁷¹

Bunun ardından Talha b. Musarrif vasıtasıyla nakledilen kazâl rivayetinin ittifakla zayıf olduğunu dile getirmiştir. Özellikle Gazzâlî'nin “Hz. Peygamber, ‘boynu meshetmek zincire vurulmaktan korur.’ sözü sebebiyle boynu meshetmek sünnettir.” şeklindeki görüşünü tenkit etmiş ve bu görüşün hatalı olduğunu belirterek rivayetin uydurma olduğunu ifade etmiştir. Nevevî, ayrıca Gazzâlî'nin bu rivayeti cizm sigasıyla (kesin bir ifade) ile nakletmesini ise hayret verici bulmuştur.⁷² Bu ifadelerden de açıkça anlaşılacağı üzere boynu meshetme konusundaki en ağır ve en sert eleştirinin Nevevî tarafından yapıldığı görülmüştür.

Boynu meshetme konusunda *Tuhfetü't-talebe fî tahkîki meshi'r-rekabe* isimli bir risale kaleme alan Abdulhayy el-Leknevî bu eserinde boynu meshetmenin sünnet, müstehap, edep ve bid'at olarak değerlendirilmesine dair ulemanın görüşlerine yer vermiştir. Ayrıca Leknevi, konu hakkında zayıf da olsa hem kavli hem de fiili çok sayıda rivayetin bulunduğunu ifade etmiştir. Bu rivayetlere uydurma (mevzû) hükmü verenlerin mübalağaya kaçtıklarını belirterek boynu meshetme konusunda akıl sahibi (ülû'l-elbâb) kimselerin müstehap hükmü vermesinin daha isabetli olduğunu vurgulamıştır. Böylece boynu meshetmenin müstehap olduğu yönündeki görüşünü de ortaya koymuştur.⁷³

Leknevî'nin tespitine göre Şâfiî ve Mâlikî mezheplerinin cumhuru boynu meshetmeyi bid'at olarak görmüştür. Kendisinin de içinde bulunduğu Hanefî mezhebinin müteahhir uleması ise boynu meshetmeyi müstehap kabul etmiştir.⁷⁴ Hanefî fakihlerinden Serahsî, *el-Mebsût* adlı eserinde abdestin alınışı (Keyfiyyetü'l-Vudû') başlığı altında rivayetlerle abdestin tarifini vermiştir.⁷⁵ Boynu meshetmeyle ilgili bir şeyin zikredilmediğini belirttikten sonra “Hocalarımızdan bazıları boynu meshetmeyi abdestin bir parçası olarak görmemiştir. Ancak esah olan görüş bunun müstahsen olmasıdır.” diyerek İbn Ömer'in “Boyunlarınızı meshedin...” şeklindeki rivayetini delil olarak

⁷¹ Ebû Zekeriyâ Muhyiddin b. Şeref en-Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzebe*, thk. Heyet (Kahire: İdâretü't-Tıbbâti'l-Müniriyye, Matbaatü't-Tedâmi'ni'l-Ehavî, 1344), 9/1/463-464.

⁷² Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzebe*, 9/1/464-465.

⁷³ Leknevî, *Tuhfetü't-talebe*, 16.

⁷⁴ Leknevî, *Tuhfetü't-talebe*, 52.

⁷⁵ Şamile'de “مسح الرقبة” ifadeleriyle yaptığımız araştırmada ilk dönem Hanefî kaynaklarında bu konuya rastlayamadık. el-Muhîtu'l-Bühânî müellifi, (İmam) Muhammed'in “el-Kitab” isimli eserinde boynu meshetmenin geçmediğini belirtmiştir. el-Binâye'nin müellifi Aynî ise boynu meshetme hususunda “mütekaddim ashabımızdan bir rivayet varid olmadı.” diyerek konun erken dönemde telif edilmiş eserlerde yer almadığını açıklamıştır. Bk. Burhanüddin Ebû'l-Meâlî Mahmud b. Ahmed b. Abdilaziz b. Ömer b. Mâze el-Buhârî el-Hanefî İbn Mâze, *el-Muhîtu'l-Burhânî fî'l-Fıkhî'n-Nu'mânî: Fıkhü'l-İmâm Ebî Hanîfe*, thk. Abdülkerim Sâmî el-Cündî (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1424), 1/48; Ebû Muhammed Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed Aynî, *el-Binâye şerhü'l-Hidâye*, thk. Eymen Salih Şaban (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1420), 1/219.

göstermiştir.⁷⁶ Hanefî mezhebinin görüşlerini destekleyen rivayetleri bir araya getiren Zafer Ahmed et-Tehânevî (1892-1974) ise boynu meshetmenin müstehap olduğu bağlamında İbn Ömer ve Talha b. Musarriif'den nakledilen üç rivayete yer vermiştir.⁷⁷ İbn Ömer rivayetlerini zikrettikten sonra, bu rivayetlerden boynu meshetmenin sünnet olduğu hükmü çıkarılamayacağını ancak ilgili rivayetlerin boynu meshetmenin müstehap olduğuna delil teşkil ettiğini bildirmiştir.⁷⁸

Sonuç olarak boynu meshetmeyle ilgili rivayetlere kayıtsız kalınmamış, bu rivayetlere olumlu yaklaşan âlimler olduğu gibi, onları reddedip herhangi bir hüküm çıkarmayanlar da olmuştur. Özellikle, bu rivayetlere olumlu yaklaşanların ekseriyetinin, rivayetlerin zayıf olduğunun farkında olduğu belirtilmelidir. Bu sebeple, birçok alimin bu rivayetlerden hareketle boynu meshetmenin sünnet olduğunu söylemekten kaçındığı görülmektedir. Ancak amellerin fazileti gibi konularda zayıf hadislerle amel edilebileceği düşüncesiyle, bu rivayetlerden müstehap hükmü çıkaranlar da olmuştur. Öte yandan Nevevî gibi bazı âlimler, bu rivayetlere son derece mesafeli yaklaşarak, boynu meshetme uygulamasının ne sünnet ne müstehap ne de edep olduğunu, aksine bunun bid'at olduğunu savunmuştur. Özellikle Nevevî gibi bir muhaddisin bu meseleye bu şekilde yaklaşması ise oldukça dikkat çekicidir.

Sonuç

Bu çalışma, boynu meshetmenin rivayetlerdeki dayanaklarını ve bu rivayetlerin sıhhat durumunu tespit etmeyi amaçlamaktadır.

Temel hadis kaynaklarında yer alan rivayetlerin incelenmesi sonucunda abdestin tarifini anlatan rivayetlerin Hz. Osman, Abdullah b. Abbâs ve Abdullah b. Zeyd gibi sahâbîler tarafından nakledildiği görülmüştür. Bu sahâbîlerden gelen rivayetler Buhârî ve Müslim gibi temel hadis kaynaklarında yer almakta olup sahih kabul edilmektedir. Bu rivayetler incelendiğinde baştan sona kadar abdestin detaylarının aktarıldığı ancak boynun meshedilmesiyle alakalı olarak herhangi bir ifadenin bulunmadığı görülmüştür. Buna karşılık boynu meshetmekten bahseden Vâil b. Hucr ile İbn Ömer vasıtasıyla nakledilen rivayetlerin zayıf hatta uydurma olduğu anlaşılmıştır.

Bu noktada bazı âlimler boynu meshetme konusunda sahih bir rivayetin bulunmadığını belirterek bu uygulamanın bid'at olduğunu söylemiştir. Bunun tam aksine boynu meshetmenin

⁷⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 1/10.

⁷⁷ İ'lâü's-sünen'de, İbn Ömer'den gelen rivayetlerin isnatlarındaki zayıflığa işaret edilmiş, Talha b. Musarriif'in babası ve dedesi vasıtasıyla naklettiği rivayetin ise hasen olduğuna dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda, bazı alimlerin Talha b. Musarriif'in babası hakkında cehaletin söz konusu olduğunu belirtmesine rağmen, Ebû Dâvûd'un onu zayıf görmediği ve Münziri'nin ise sükût ettiği göz önüne alınarak, bu iki alim nezdinde rivayetin hasen olduğu belirtilmiştir. Bk. Zafer Ahmed et-Tehânevî, *İ'lâü's-sünen*, thk. Muhammed Takî Osmânî (Karaçi-Pakistan: İdâretü'l-Kur'an ve'l-ulûmü'l-İslâmî, 1318), 81, 120-121.

⁷⁸ Tehânevî, *İ'lâü's-sünen*, 120-121.

sünnet olduğunu söyleyip bu rivayetlere referansta bulunan âlimler de bulunmaktadır. Diğer taraftan rivayetlerin zayıf olduğunun bilincinde olan bazı âlimler ise boynu meshetmeyi müstehap olarak değerlendirmişlerdir.

Öte yandan Hz. Peygamber'in başının tamamını veya kulaklarını meshederken ellerini başının arka kısmına (ensesine) kadar götürdüğü rivayet edilmiştir. Bazı âlimler bu rivayetlerle boynun meshedilmesini delillendirmeye çalışsalar da bunun başı meshetme anlamına gelmediği söylenebilir.

Sonuç olarak boynu meshetme konusunda sahih veya hasen kabul edilebilecek bir rivayet bulunmamaktadır. Bu konuyla ilgili aktarılan rivayetler muhtelif kusurlar sebebiyle ya zayıf ya da mevzûdur. Buna rağmen fakihlerin bir kısmı bu rivayetleri kullanmaktan kaçınmamış ve boynu meshetmenin hükmü konusunda farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

Extended Abstract

In Islam, ablution (wuḍū') is considered both an act of worship in itself and a prerequisite for fundamental acts of worship such as prayer (ṣalāh). While the general principles of how to perform ablution are outlined in the Holy Qur'an, its details have been established through the ḥadīth that convey the practices of the Prophet Muhammad. Numerous authentic (ṣaḥīḥ) narrations found in the primary ḥadīth sources, transmitted by Companions such as 'Uthmān, 'Abdallāh b. 'Abbās, and 'Abdallāh b. Zayd, provide a detailed description of the performance of ablution. While these reliable narrations detail all stages -such as washing the hands, face, and arms, wiping the head, and rinsing the mouth and nose- there is no mention of wiping the neck. Furthermore, it is noteworthy that while prominent ḥadīth collections like those of al-Bukhārī, Muslim, and Abū Dāwūd have dedicated chapters (bāb) to topics like wiping the head, ears, or feet, there is no independent chapter on wiping the neck.

Conversely, some narrations that do mention the practice of wiping the neck exist; however, their authenticity has been deemed problematic by ḥadīth authorities. These narrations are primarily transmitted through two Companions: Wā'il b. Ḥujr and 'Abdullāh b. 'Umar. The narration from Wā'il b. Ḥujr, found in sources such as al-Bazzār and al-Ṭabarānī, has been classified as weak (ḍa'īf) due to the presence of weak or criticized narrators in its chain of transmission (isnād), such as Umm Yaḥyā, Sa'īd b. 'Abd al-Jabbār, and Muḥammad b. Ḥujr. As for the narration attributed to 'Abdallāh b. 'Umar, which contains phrases like, "Whoever performs ablution and wipes his neck will be spared from chains on the Day of Resurrection," it is not found in the primary ḥadīth collections and is considered fabricated (mawḍū') due to a narrator in its isnād, 'Amr b. Muḥammad, who was described as a "liar" (kadhdhāb).

This weak or fabricated nature of the narrations concerning wiping the neck has led to differing legal rulings among jurists (fuqahā') and ḥadīth scholars (muḥaddithūn). Three primary viewpoints have emerged on this issue:

The View that it is Sunnah: Some Shāfi'ī scholars, such as al-Ghazālī and al-Juwaynī, considered these narrations as evidence and ruled that wiping the neck is a Sunnah (prophetic practice). However, this view was strongly criticized by later ḥadīth and legal authorities like al-Nawawī. Al-Nawawī found al-Ghazālī's definitive ruling of Sunnah based on a fabricated narration to be "erroneous" and "astonishing," stating clearly that the narration was not from the Prophet Muhammad.

The View that it is Bid'ah (Reprehensible Innovation): Leading scholars such as al-Nawawī and Ibn Qayyim al-Jawziyya emphasized that no authentic narration from the Prophet has been

established on this matter. According to them, adding a practice to worship that has no basis in the religion falls under the category of bid'ah. For this reason, they classified wiping the neck not as a Sunnah or a recommended act, but as a bid'ah that should be abandoned. This is also the majority view of the Shāfi'ī and Mālikī schools of law.

The View that it is Mustahabb (Recommended): Scholars from the Hanafī school, notably al-Sarakhsī and al-Laknawī, acknowledged the weakness of the narrations but, based on the principle that weak ḥadīth can be acted upon for "virtues of deeds" (faḍā'il al-a'māl), they deemed wiping the neck to be mustahabb (a recommended or praiseworthy act). The Hanafī jurist al-Sarakhsī stated that while it is not a part of the ablution, it is an act "deemed good" (mustahsan).

One of the related debates centers on authentic narrations which report that the Prophet would extend his hands to the nape of his neck while wiping his head. In the narration of 'Abdullāh b. Zayd, it is described that the Prophet began wiping from the front of his head, moved his hands to the nape of his neck, and then brought them back to where he started. However, the majority of scholars have stated that this action is part of the complete act of wiping the head and should not be interpreted as a separate wiping of the neck.

In conclusion, there is no authentic (ṣaḥīḥ) or good (ḥasan) ḥadīth that serves as a basis for wiping the neck during ablution. The narrations transmitted on this subject have been identified as either weak or fabricated. This situation has led to the emergence of three different views among Islamic scholars regarding the ruling on wiping the neck-namely, that it is a Sunnah, mustahabb, or bid'ah-and has caused the issue to remain juristically controversial.

ملخص موسع

يُعَدُّ الوضوء في الدين الإسلامي عبادة في حد ذاته، وشرطاً أساسياً لبعض العبادات الرئيسية كالصلاة. وقد يَبِّن القرآن الكريم الخطوط العريضة لكيفية الوضوء، بينما تفاصيله قد تحدت من خلال الأحاديث التي نقلت تطبيقات النبي صلى الله عليه وسلم. إن العديد من الروايات الصحيحة الواردة في مصادر الحديث الأساسية، والمنقولة عن صحابة مثل عثمان بن عفان، وعبد الله بن عباس، وعبد الله بن زيد، تصف كيفية أداء الوضوء بشكل مفصل. وفي حين تشمل هذه الروايات الموثوقة جميع المراحل، كغسل اليدين والوجه والذراعين، ومسح الرأس، والمضمضة والاستنشاق، فإنه لا يوجد أي ذكر لمسح الرقبة. وعلاوة على ذلك، من اللافت للنظر أنه بينما خصصت دواوين الحديث البارزة مثل صحيح البخاري وصحيح مسلم وسنن أبي داود أبواباً خاصة لموضوعات مثل مسح الرأس أو الأذنين أو القدمين، فإنه لا يوجد باب مستقل لمسح الرقبة.

في المقابل، توجد بعض الروايات التي تذكر ممارسة مسح الرقبة؛ إلا أن أئمة الحديث قد اعتبروا درجة صحتها إشكالية. تُنقل هذه الروايات بشكل أساسي عن صحابين هما: وائل بن حُجر وعبد الله بن عمر. فالرواية المروية عن وائل بن حجر، والتي ترد في مصادر مثل مسند البزار والمعجم الكبير للطبراني، قد صُنِّفت على أنها ضعيفة بسبب وجود رواة ضعفاء أو مطعون في سندها، مثل أم يحيى، وسعيد بن عبد الجبار، ومحمد بن حجر. أما الرواية المنسوبة إلى عبد الله بن عمر، والتي تحتوي على عبارات مثل: "من توضأ ومسح عنقه لم يُغَلَّ بالأغلال يوم القيامة"، فهي لا ترد في مصادر الحديث الأساسية وتُعتبر موضوعة بسبب وجود راوٍ في إسنادها وُصِف بأنه "كذاب" وهو عمرو بن محمد.

هذه الطبيعة الضعيفة أو الموضوعة للروايات المتعلقة بمسح الرقبة قد أدت إلى اختلاف الأحكام الفقهية بين الفقهاء والمحدثين. وقد برزت في هذه المسألة ثلاثة آراء رئيسية:

القول بأنه سُنَّة: ذهب بعض العلماء الشافعية، كالغزالي والجويني، إلى أن مسح الرقبة سُنَّة، معتمدين على هذه الروايات كدليل. ولكن هذا الرأي تعرض لانتقاد شديد من قبل كبار المحدثين والفقهاء في العصور اللاحقة مثل الإمام النووي. فقد اعتبر النووي حكم الغزالي الجازم بالسُّنَّة استناداً إلى رواية موضوعة "خطأً" و"أمراً عجيباً"، ويَبِّن بوضوح أن هذه الرواية ليست من كلام النبي صلى الله عليه وسلم.

القول بأنه بدعة: أكد كبار العلماء مثل النووي وابن قيم الجوزية أنه لم يثبت في هذا الشأن أي حديث صحيح عن النبي صلى الله عليه وسلم. وبناءً على ذلك، فإن إضافة ممارسة لا أصل لها في الدين إلى العبادة تدرج ضمن فئة البدعة. ولهذا السبب، صنفوا مسح الرقبة ليس كسنة أو مستحب، بل كبدعة يجب تركها. وهذا هو أيضاً رأي جمهور الشافعية والمالكية.

القول بأنه مستحب: ذهب علماء من المذهب الحنفي، وخاصة السرخسي واللكنوي، إلى أن مسح الرقبة مستحب. ورغم إقرارهم بضعف الروايات، فقد استندوا إلى مبدأ جواز العمل بالحديث الضعيف في "فضائل الأعمال". وقد ذكر الفقيه الحنفي السرخسي أن هذا الفعل ليس جزءاً من الوضوء ولكنه "مستحسن".

من النقاشات ذات الصلة بالموضوع، الروايات الصحيحة التي تفيد بأن النبي صلى الله عليه وسلم كان يمد يديه إلى قفاه أثناء مسح رأسه. ففي رواية عبد الله بن زيد، ورد وصف بأنه صلى الله عليه وسلم بدأ المسح من مقدمة رأسه، ثم ذهب بيديه إلى قفاه، ثم ردهما إلى المكان الذي بدأ منه. ولكن جمهور العلماء قد صرحوا بأن هذا الفعل جزء من إتمام مسح الرأس، ولا ينبغي تفسيره على أنه مسح مستقل للرقبة.

خلاصة القول، إنه لا يوجد حديث صحيح أو حسن يمكن أن يكون أساساً لمسح الرقبة في الوضوء. وقد تبين أن الروايات المنقولة في هذا الموضوع إما ضعيفة أو موضوعة. وقد أدى هذا الوضع إلى ظهور ثلاثة آراء مختلفة بين علماء الإسلام حول حكم مسح الرقبة — وهي أنه سنة أو مستحب أو بدعة — مما جعل المسألة خلافية من الناحية الفقهية.

الكلمات المفتاحية: الحديث، الوضوء، مسح الرأس، مسح الأذنين، مسح الرقبة.

Kaynaklar / References

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî. *el-Müsned*. thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1401.
- Atik, Sefa. “Şeyh Müfîd’in Ebû Cafer en-Nesefî ile Münazarası -Abdestte Ayakları Mesh Etme Bağlamında-”. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (2018), 99-127.
- Aynî, Ebû Muhammed Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed. *el-Binâye şerhü'l-Hidâye*. thk. Eymen Salih Şaban. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1420.
- Aytekin, Mehmet Ali. “Abdestte Ayağı Yıkamanın veya Mesh Etmenin Fıkıhî Boyutu”. *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi* 2 (2020), 367-401.
- Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik. *el-Müsned*. thk. Mahfûzu'r-Rahman ve Diğerleri. Medine: Mektebetü'l-Ülûm ve'l-Hikem, ts.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâîl. *el-Câmiu's-sahîh*. thk. Mustafa Dîb el-Boga. Dimaşk: Dâru İbn Kesîr/Dâru'l-Yemâme, 5. Basım, 1414/1993.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâîl. *et-Târîhu'l-kebîr*. thk. Muhammed Abdulmuîd Hân. 8 Cilt. Haydarâbâd: Dâiratü'l-Meârifî'l-Osmânî, ts.
- Cüveynî, Abdülmelik b. Abdullah b. Yusuf b. Muhammed. *Nihâyetü'l-matlab fî dirâyeti'l-mezheb*. thk. Abdülazîm Mahmûd ed-Dîb. Cidde: Dâru'l-Minhâc, 2007.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî. *es-Sünen*. thk. Şuayb el-Arnaût. Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 1430.
- Ebû Nuaym el-İsbehânî, Ahmed b. Abdillâh. *Târîhu Isbahân (Ahbâru Isbahân)*. thk. Seyyid Kesrevî Hasan. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.
- Erdoğan, Mehmet. “Mesh”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/301-303. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Gazâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed. *el-Vasît fî'l-mezheb*. thk. Ahmed Mahmûd İbrâhîm, Muhammed Tâmir. Kahire: Dâru's-Selâm, 1417.
- Gazâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed. *İhyâ'u 'ulûmi'd-dîn*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.
- Gürses, Serdar Murat. *Kütüb-i Sitte'deki Abdest ve Çıplak Ayağa Meshle İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- İbn Arrâk el-Kinânî, Nûreddin Ali b. Muhammed. *Tenzîhü's-Şerîati'l-merfû'a an'il-ahbâri's-şen'ati'l-mevdû'a*. thk. Abdülvehhâb Abdüllatîf, Abdullah Muhammed es-Sıddîk el-Gumârî. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1399.
- İbn Hacer, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *Lisânü'l-mîzân*. thk. Abdülfettah Ebû Gudde. Halep: Mektebü'l-Matbûâtî'l-İslamiyye, 2002.
- İbn Hacer, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *Takrîbü't-tehzîb*. thk. Muhammed Avvâme. Suriye: Dâru'r-Reşid, 1406.
- İbn Hacer, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *Tehzîbu't-tehzîb*. thk. İbrahim ez-Zeybek, Âdil Mürşid. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1995.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî. *et-Telhîsü'l-habîr fî tahrîci ehâdîsi'r-Râfî'l-Kebîr*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419.

- İbn Hibbân, Muhammed b. Hibbân b. Ahmed b. Ebî Hâtîm el-Bustî. *el-Mecrûhîn mine'l-muhaddisîn ve'd-duafâ ve'l-metrûkîn*. thk. Mahmûd İbrahim Zâyed. Halep: Dâru'l-Vaî, 1396.
- İbn Hibbân, Muhammed b. Hibbân b. Ahmed b. Ebî Hâtîm el-Bustî. *es-Sikât*. thk. Muhammed Abdulmuîd Hân. Haydarâbâd: Dâiretü'l-Ma'ârifî'l-Osmaniyye, 1973.
- İbn Kayyım el-Cevziyye, Muhammed b. Ebî Bekr. *el-Menâru'l-münîf fî's-sahîh ve'd-daîf*. thk. Abdurrahman b. Yahya el-Muallâ. Riyâd: Dâru'l-Âsime, 1996.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. *es-Sünen*. thk. Şuayb el-Arnaût vd. Dimaşk: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 1430/2009.
- İbn Mâze, Burhanüddin Ebü'l-Meâlî Mahmud b. Ahmed b. Abdilaziz b. Ömer b. Mâze el-Buhârî el-Hanefî. *el-Muhîtü'l-Burhânî fî'l-Fıkhi'n-Nu'mânî: Fıkhu'l-İmâm Ebî Hanîfe*. thk. Abdülkerim Sâmî el-Cündî. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424.
- İbnü's-Salâh, Ebû Amr Takıyyüddîn Osmân b. Salâhüddîn Abdirrahmân b. Mûsâ eş-Şehrezûrî. *Şerhu Müşkili'l-Vasît*. thk. Abdül-Mun'im Halîfe Ahmed Bilâl. Suudi Arabistan: Dâru Kunûzi İşbilyâ li'n-Neşr ve't-Tevzî', 2011.
- Leknevî, Ebü'l-Hasenât Muhammed Abdülhayy el-Hanefî. *Tuhfetü't-talebe fî tahkîki meshi'r-rakabe ve me'ahâ Tuhfetü'l-kemele alâ havâşî Tuhfeti't-talebe*. thk. Salâh Muhammed Ebü'l-Hâc. Ammân: Merkezü Envârî'l-Ulemâ li'd-Dirâsât, 2020.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmiu's-sahîh*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 5 Cilt. Kahire: İsbâ'l-Bâbi'l-Halebî ve Şürekâhu, 1374/1955.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb. *es-Sünen*. thk. Abdulfettah Ebû Gudde. Halep: Mektebetü'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye, 1406.
- Nevevî, Ebû Zekerıyyâ Muhyiddin b. Şeref. *el-Mecmû' Şerhu'l-Muhezzeb*. thk. Heyet. Kahire: İdâretü't-Tıbbâti'l-Menîriyye, 1344.
- Nevevî, Ebû Zekerıyyâ Muhyiddin b. Şeref. *el-Mecmû' Şerhu'l-Muhezzeb*. thk. Heyet. Kahire: İdâretü't-Tıbbâti'l-Münîriyye, Matbaatü't-Tedâmüni'l-Ehavî, 1344.
- Serahsî, Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl. *el-Mebsût*. thk. Heyet. Mısır: Matbaatü's-Saâde, ts.
- Taberânî, Ebü'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *el-Mu'cemül-evsat*. thk. Tarık b. İvadillah b. Muhammed, Abdulmuhsin b. İbrahim el-Hüseynî. Kahire: Dâru'l-Harameyn, ts.
- Taberânî, Ebü'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *el-Mu'cemül-kebîr*. thk. Hamdî Abdilmecid es-Selefî. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 2. Basım, ts.
- Tehânevî, Zafer Ahmed. *İ'lâû's-sünen*. thk. Muhammed Takî Osmânî. Karaçi-Pakistan: İdâretü'l-Kur'an ve'l-ulûmi'l-İslâmî, 1418.
- Tirmizî, Ebû İsbâ Muhammed b. İsbâ. *es-Sünen*. ed. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1996.
- Tunç, Mazhar. "Çorap Üzerine Mesh Hadislerine Dair Bir Değerlendirme". *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/8-9 (15 Aralık 2018), 22-49.
- Yalnız, İshak. *İslâm Hukukunda Çoraplara Mesh*. Bartın: Bartın Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân. *el-Mugnî fi'd-duafâ*. ed. Nureddin Itr. Katar: İdâretü İhyâi't-Türâsi'l-İslâmî, 1987.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân. *Mîzânu'l-i'tidâl fi nakdi'r-ricâl*. thk. Ali Muhamme el-Becâvî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Marife, 1382.